

Partizansko pokopališče v Lipici

Občina Škofja Loka in Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka (v nadaljnjem besedilu: Združenje ZB) sta s primerno slovesnostjo 20. maja 2010 odkrila spomenik padlim partizanom na osrednjem loškem pokopališču in predala svojemu namenu grobišče ob tem spomeniku. Ker je to danes redke primer dokončne rešitve nekaterih grobov in grobišč iz 2. svetovne vojne, je prav, da zapišemo celotno zgodbo o novem počivališču nekaterih posmrtnih ostankov.

Žrtve 2. svetovne vojne na Loškem

Druga svetovna vojna je tudi na Loškem zahtevala svoj krvni davek. Po podatkih komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev je na področju naše občine padlo ali bilo ubitih 922 Ločanov ali borcev, ki so na tem področju bili svoje bitke do nesrečnega konca. Od tega je padlo 490 partizanov, 219 jih je bilo ustreljenih kot talcev, 174 jih je umrlo v zaporih ali koncentracijskih taboriščih, 41 pa je bilo drugih žrtev.

Velika večina padlih je našla svoj večni mir na mnogih vaških pokopališčih, v skupnih ali družinskih grobovih. Vendar to velja predvsem za talce, interniranci so kot pepel za vedno ostali v mnogih taboriščih; drugače pa je s padlimi partizani. Poleg nekaterih pokopov na vaška pokopališča so mnoge pokopali kar tam, kjer jih je doletela smrt. Po loških hribih in gozdovih je bilo mnogo grobov in grobišč, primerno označenih ter dolga leta vzdrževanih, kot se za grobove spodobi. Nekaj posmrtnih ostankov so svojci po koncu vojne prekopali v družinske grobove, predvsem tam, kjer so lahko posmrtno ostanke nedvoumno identificirali. V nekaterih primerih je, ob soglasju takratnega Zavoda za spomeniško varstvo, prekope posmrtnih ostankov pripravila organizacija ZB. Tako so nastala sekundarna grobišča v Štemarskem parku, na Suši in še kje. Večina partizanskih grobov in grobišč pa je ostajala na prvotnih prostorih.

Združenje ZB je že nekaj let ugotavljalo, da vedno težje skrbi za vzdrževanje spomenikov NOB, saj se članstvo nezadržno stara. Do leta 1990 so pri vzdrževanju priskočili na pomoč lovci, taborniki, planinci, skrb za nekatere so prevzela loška

podjetja. Po osamosvojitvi Slovenije so kmalu prevladale drugačne vrednote in skrbi za vzdrževanje spomenikov je bilo kmalu konec. Ostala je le organizacija ZB, ki je poskrbela za vzdrževanje teh spomenikov. Pri tem jo je podpirala občina, ki je v proračunih poskrbela za bolj ali manj velika sredstva. Zakon je občinam naložil odgovornost tudi za vzdrževanje grobov in grobišč vojn, kamor naši pomniki nesporno sodijo. Za lahko dostopne grobove je bilo še mogoče dostojno poskrbeti, vedno težje pa je bilo urediti grobove in grobišča na nedostopnih krajih.

Zakaj Lipica?

Prvič smo v ZB pričeli resneje razmišljati o grobišču v Lipici takrat, ko nas je takratna uprava hotela Transturist prosila za soglasje, da grobišče iz Štemarskega parka preselimo v Lipico, na njihove stroške seveda. Zemljišče za hotelom naj bi uporabili za dozidavo stolpičev. Z občino smo izpeljali ustrezne postopke, vendar je lastnik hotela namesto dograditve hotel zaprl. Ob prvih dogodkih smo izvedeli, da za potrebe občine Ljubljanski urbanistični zavod načrtuje razvojne faze pokopališča v Lipici. Brez večjih težav smo na načrtih novega dela Lipice našli primerno mesto za partizansko grobišče. Po mnenju Združenja ZB in mnogih naših članov, ki so lahko na tak ali drugačen način sodelovali pri oblikovanju zasnove, pa tudi pristojnih na občini, je bila za uresničitev projekta Lipica najbolj primerna. Škofja Loka namreč ni imela osrednjega grobišča posmrtnih ostankov padlih partizanov. Večina okoliških mest in vasi tak osrednji spomenik žrtvam ima. Žal pa je zaradi odločitve lastnikov hotela zadeva šla v pozabo.

Pozno spomladi leta 2009 nas je občina obvestila, da pričinja z uresničevanjem prve faze razvoja osrednjega mestnega pokopališča in povabila Združenje ZB, da uresničimo nekoč zastavljeni projekt. Seveda smo se z veseljem in hvaležnostjo odzvali. Po skupnih pogovorih smo ponovno potrdili lokacijo (ki je bila že določena ob prvih razpravah) in si razdelili delo. Občina je zagotovila potrebna sredstva in prevzela nase dejanja, ki so bila povezana z administrativnimi stroški, ZB pa se je zavezala zbrati, pripraviti in urediti potrebno dokumentacijo, ki je terjala predvsem poznavanje žrtev, spomenikov, svojcev ter čas.

Čeprav je bilo na prvi pogled videti, da bo zbiranje dokumentacije hitro in enostavno, se je delo zavleklo za več kot pol leta. Treba je vedeti, da je imel postopek pridobivanja dokumentov in soglasij več faz. Najprej smo morali določiti grobove in grobišča, ki bi jih preseli na novo lokacijo, odrekli smo se ugotavljanju identitete pokopanih borcev. Pri posamičnih grobovih ta ni bila vprašljiva. Pri grobiščih smo načrtovali skupinski prekop, kjer je bila sicer identiteta v glavnem znana, posmrtnih ostankov pa nismo želeli posebej raziskovati. Drugo načelo, ki smo ga dosledno spoštovali, je bilo soglasje vseh prizadetih svojcev. Če za posamezen grob ali grobišče ne bi dobili soglasja svojcev, posmrtnih ostankov ne bi selili.

Izpeljani postopki

Po dogovoru z občino je združenje ZB izpeljalo začetne postopke, ki niso bili povezani s stroški, zahtevali pa so čas, poznavanje grobov, grobišč in potrpljenje. Na kratko povzemimo posamezne faze postopkov:

- soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine za izvedbo prekopov,
- evidentiranje znanih svojcev in sorodnikov pokopanih padlih borcev,
- posredovanje razlag prekopov in obrazcev izjav, s katerimi svojci izdajo (ali pa tudi ne) soglasje za prekop,
- angažiranje Združenj ZB pri iskanju sorodnikov v občinah, iz katerih so bili znani padli borci,
- zbiranje soglasij za prekope pri lastnikih zemljišč, na katerih so bili grobovi ali grobišča,
- priprava gradiva za objavo v Uradnem listu RS za padle, za katere nismo mogli najti sorodnikov,
- navezava stikov z veleposlaništvu republike Poljske in Ruske federacije, ker sta med borci počivala tudi njihova državljana.

Zavod za varstvo kulturne dediščine je takoj in v celoti podprl nameravano akcijo in izdal ustrezno soglasje. Več problemov je bilo s pridobivanjem soglasij svojcev pokopanih padlih borcev. Če so se sorodniki odločili in dali pritrdilno mnenje, smo grob ali grobišče uvrstili na seznam prekopov. Kjer pa sorodniki niso bili pripravljeni dati soglasja vsaj za enega pokopanega, smo grobišče pustili nedotaknjeno. Poleg tega je bilo precej padlih borcev, za katere – kljub pomoči kolegov iz vključenih občin – nismo mogli odkriti še živečih sorodnikov. Tudi objava in poziv v Uradnem listu RS nista dala rezultatov. Nekaj mesecev je trajalo, da smo zbrali soglasja svojcev in lastnikov parcel, kjer so bili grobovi.

Vzporedno z dolgotrajnimi postopki, ki so opisani zgoraj, je tekla priprava sodelovanja z občino. Ta je imela v rokah projekt razvoja pokopališča v Lipici, ki je v prvi fazi predvidel tudi grobno parcelo za potrebe ZB. Občina je v javnem razpisu povabila izvajalce (tudi) za naš del projekta, našega predstavnika pa redno vabila na operativne sestanke, kjer so sproti reševali podrobnosti tudi na naši parceli. Brez težav smo se poenotili o postopkih, povezanih s stroški, izvajalcih, splošnem videzu, materialih za spomenik itd..

Mojster Jože Furlan je obdelal pohorski tonalit.

(foto: Marko Vraničar)

Spomladi 2010 je projekt dozorel, dosegli smo točko, ko je bilo treba opraviti prekope in dokončati spomeniški park. Izvedba prekopov je zahtevala strokovno usposobljeno skupino delavcev, potrebno opremo in še posebej pietetni odnos do posmrtnih ostankov. Od znanih in možnih izvajalcev prekopov je našim zahtevam najbolj ustrezalo podjetje Akris d.o.o., ki ga v Škofji Loki poznamo kot upravljalca starega loškega pokopališča. Za kamnoseška dela, ki so bila z javnim razpisom zaupana izvajalcu gradbenih del Lavaco d.o.o., je bil z njegovim soglasjem izbran domači kamnosek Jože Furlan s Trate.

Prekopani grobovi in grobišča

Ob zbranih soglasjih sorodnikov pokopanih borcev NOB so bila prekopana naslednja grobišča in grobovi:

- Grobišče treh padlih partizanov pri Bukovici. Tam so bili pokopani Tadeusz Sadowski, državljani in narodni heroji republike Poljske, Franc Kodrič in Anton Avber.
- Grobišče v Štemarskem parku, kjer so bili pokopani Marjan Borštnar, Slavko Kraljič, Jurij Zajc, Vinko Železnikar, Edvard Tomšič, Alojz Prezelj - Lovrač, borec Rašiške čete, borec Loške čete in borec Gradnikove brigade.
- Grobišče pri Jamniku na Sv. Barbari, s posmrtnimi ostanki Marjana Severja - Naceta, Janeza Arnolja, Janeza Bernika, Ivana Bucika, Bojana Potočnika, Franca Resnika in neznanega borca.
- Grobišče II. grupe odredov nad Sopotnico, kjer je bil poleg šestih neznanih borcev pokopan ruski državljani Andrej Iksijonov.
- Grob v Bodoveljski grapi, kjer je počival Anton Rupar - Dečko.
- Grob pri Sv. Ožboltu, kjer je bila pokopana Katarina Kržišnik (edina od vseh

prekopanih, ki ni padla v borbi, ampak so jo belogardisti zverinsko mučili, jo stlačili v krušno peč in jo končno odrešili muk z milostnim strelom).

- Grob pri cerkvi pri Sv. Tomažu nad Praprotnim, kjer je do prekopa počival Janez Konjar.

V zadnji skupni grob smo prekopali devetindvajset posmrtnih ostankov padlih borcev NOB.

Grobovi in grobišča, kjer se vsaj eden od sorodnikov ni strinjal s prekopom, so ostali nedotaknjeni.

Zaključna dela pri montaži grobnih plošč na pokopališču v Lipici. (foto: Marko Vraničar)

Otvoritvena slovesnost

Izvajalci so kljub deloma slabemu vremenu, ki je oviralo predvsem izvedbo zemeljskih del, potrebna dela opravili v dogovorjenih rokih. Lavaco je dokončal zemeljska dela, ozelenitev in zasaditev dreves, Akris je posmrtno ostanke pietetno pokopal, kamnosek Furlan pa je dokončal plošče z imeni prekopanih in obelisk, ki z verzi Mateja Bora najlepše spremlja posmrtno ostanke padlih borcev v skupnem grobu.

Združenje ZB je predlagalo, občina pa sprejela preprost napis:

**ZEMLJA, VZEMI LOBANJE,
MENI PUSTI SPOMIN ...**

Odkritje spomenika in grobišča smo pripravili 20. maja 2010. Škofjeloški pihalni orkester in odličen pevski Trio Quartet so bili več kot primerno glasbeno ozadje, protokol Slovenske vojske je zagotovil gardno častno stražo s slovensko zastavo, svečane besede spomina sta v imenu Občine Škofja Loka spregovorila podžupanja mag. Mirjam Jan – Blažič ter v imenu Zveze borcev dr. Ivan Kristan. Slovesnost sta s primerno besedo in občuteno izbranimi pesmimi upora obogatila igralka Nadja Strajnar in Marko Črtalič. Kot vedno so sodelovali tudi praporščaki ZB, tokrat iz vseh krajevnih združenj ZB.

Slovesnosti so se udeležili tudi predstavniki Glavnega odbora ZZB za vrednote NOB, delegacija ruskega veleposlaništva in tretji sekretar poljskega veleposlaništva.

Kaj nas še čaka

S prekopom posmrtnih ostankov v skupni grob v Lipici smo uresničili zahteven, a le prvi del aktivnosti, povezanih z novim skupnim grobiščem. Spomenik in grobovi ob njem zahtevajo tudi v prihodnje skupno skrb. Sem sodijo predvsem naslednje aktivnosti:

- osrednji spomenik zasluži, da ga občinski svet potrdi kot spomenik občinskega pomena. Po svojem statusu naj se pridruži spomeniku talcem za Kamnitnikom in Veštrskemu mlinu. Ti dve obeležji iz polpretekle zgodovine sta bili namreč že razglašeni za spomenike občinskega pomena.

Spomenik padlim partizanom po otvoritvi.

(foto: Marko Vraničar)

- S pokopališčem v Lipici upravlja Loška komunala d.d., ki s svojim položajem pri tem ni zadovoljna. Upam, da bo občina po lokalnih volitvah zbrala dovolj argumentov in z Loško komunalo trajneje uredila odnose na pokopališču in s tem tudi na grobišču.
- Za pokrivanje stroškov vzdrževanja je po predpisih zadolženo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Z njimi bo treba prednostno dogovoriti odnose, odgovornosti in režim na grobišču.

Postavlja pa se tudi vprašanje, kaj z grobnimi oznakami grobov in grobišč, ki so bili izpraznjeni v opisani akciji. Zavod za varstvo kulturne dediščine je ob izdaji soglasja za prekope predlagal, da grobne oznake kljub izpraznjenim grobovom ostanejo na starih mestih. Če bi to veljalo za vse naštete grobove, bi ne odpravili problemov njihovega vzdrževanja. Verjamem, da bi k praznim grobovom še redkeje zašli in bi nagrobne plošče ter spomenike preraslo grmovje. Zato se je zavod strinjal, da se o usodi grobnih oznak dogovorimo na posebnem sestanku. Že sedaj pa vemo, da sta obe veleposlaništvi izrazili željo, da oba spomenika – tisti na Bukovici in oni nad Sopotnico – ostaneta na starih mestih in ker sta oba spomenika lahko dostopna, takim željam ni težko ustreči. Za ostale spomenike (v glavnem gre za manjše ali večje nagrobne plošče brez umetniških dodatkov) pa smo se začeli dogovarjati z Loškim muzejem, da jih sprejme v varstvo in na primeren način vključi v oddelek novejše zgodovine. Omenjeni pogovor z Zavodom za varstvo kulturne dediščine bo dal dokončne rešitve.

Namesto zaključka

Akcija prekopa grobov in grobišč, kjer svojci padlih niso nasprotovali prekopu, je uspešno zaključena. Po gozdovih in robih ostaja še nekaj posmrtnih ostan- kov padlih borcev, za katere nismo uspeli dobiti soglasij. Vendar je grobišče v Lipici zasnovano tako, do bo tudi v prihodnosti omogočalo, da se tam pokopanim borcem pridružijo še drugi, če in kadar bodo njihovi svojci to želeli. Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka se tudi s tem zapisom želi zahvaliti vsem udeleženi- m pri izpeljavi tega pietetnega projekta, posebej županu Občine Škofja Loka, podžupanji in izvajalcem vseh del – brez njih in njihove pripravljenosti za sodelovanje projekta ne bi mogli uresničiti.